

ارتباط دریافتی و بیانی کودکان ناشنوا - نابینا (1)

پدیدآورده (ها) : خضری، آناهیتا؛ رضائی، صدیقه

علوم تربیتی :: تعلیم و تربیت استثنائی :: خرداد 1388 - شماره 90

از 53 تا 63

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/622482>

دانلود شده توسط : عمومی user2314

تاریخ دانلود : 28/03/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتال که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

چکیده

افراد نابینا- ناشنوا دارای آسیب مهمی در حواس بینایی و شنوایی خود هستند. بعضی از آنها کاملاً نابینا- ناشنوا هستند در حالی که سایرین باقی مانده ای از یک یا هر دو حس دارند. افراد نابینا- ناشنوا دچار چالش بزرگی به ویژه در یادگیری برقراری ارتباط، دسترسی به اطلاعات و درک جهان اطراف خود هستند. آنها ممکن است از روش‌های مختلف برقراری ارتباط در طول زندگی خود استفاده کنند یا به کار برد آن‌ها تشویق شوند.

برای ارتباط مؤثر هر دو ارتباط دریافتی و بیانی باید روی دهد. ارتباط دریافتی روند دریافت و درک پیام از شخص دیگر است و ارتباط بیانی، پیام به شخص دیگر است. وقتی که ارتباط با کودک نابینا- ناشنوا برقرار می‌شود ممکن است یک نوع ارتباط برای بیان و نوع متفاوتی برای دریافت وجود داشته باشد. انتخاب یکی از انواع ارتباط برای استفاده به مهارت‌های اجتماعی، فیزیکی، ادراکی و شناختی کودک بستگی دارد. مقاله حاضر یک منبع اطلاعاتی برای مربیان و والدین کودکان نابینا ناشنواست تا با موضوع ارتباط و شیوه‌های ارتباطی این گروه از کودکان آشنا شوند.

انواع ارتباط دریافتی و بیانی

مقدمه

ارتباط، عمل یا رفتار اجتماعی است که دست کم

بین دو نفر رخ می‌دهد. ما از راه‌های مختلف و بنا به دلایل متفاوت ارتباط برقرار می‌کنیم. برای برقراری ارتباط، شخصی باید پیامی را بفروشد و شخص دیگری باید آن را دریافت کند. شخصی که با هدف مشخصی رفتاری را به شخص دیگر بیان می‌کند ارتباط بیانی^۱ را به کار می‌برد. به هر حال، برای برقراری ارتباط بین دو نفر باید قصد یا هدفی از سوی یک شخص برای تأثیر بر شخص دیگر در میان باشد.

ارتباط از مشخصه‌های مهمی تشکیل می‌شود. این مشخصه‌ها شامل شکل، عمل، محتوا، مخاطب و محیط فیزیکی می‌باشد.

همه کودکان پیش از یادگیری کلمه‌ها، علائم یا نحوه‌ی استفاده از تصاویر برقراری ارتباط را می‌آموزند. کودکان یاد می‌گیرند که بفهمند ارتباط هدف و معنی دارد. آنها پیش از ارتباط بیانی درک پیام‌های دیگران را آغاز می‌کنند. بنابراین، ارتباط دریافتی^۲ برای یادگیری ارتباط بیانی مهم است. همچنین کودکان قبل از اینکه بتوانند بطرزی گویا ارتباط برقرار کنند باید دلیلی برای ارتباط داشته باشند.

ارتباط دریافتی و بیانی

ارتباط تبادل پیام بین دست کم دو نفر است. ارتباط دریافتی روند دریافت و درک پیام از شخص دیگر است. آن را می‌توان به عنوان درونداد در نظر گرفت. ارتباط بیانی، پیام به شخص دیگر است. راهی است که با

- ✓ آن احساسات، خواسته‌ها، علائق، بیزاری‌ها، تفاسیر و مقاصد به دیگران بیان می‌شود. ارتباط بیانی را می‌توان به عنوان برون‌داد در نظر گرفت. برای ارتباط مؤثر هر دو ارتباط یعنی دریافتی و بیانی باید روی دهد.
- ✓ تصاویر و عکس‌ها
- ✓ گفتار/آواسازی‌ها
- ✓ زبان اشاره
- ✓ واژه‌های نوشتاری
- ✓ وقتی که ارتباط با کودک نایبنا- ناشنوا برقرار می‌شود ممکن است یک نوع ارتباط برای بیان و نوع متفاوتی برای دریافت وجود داشته باشد. انتخاب نوع ارتباط مورد استفاده به مهارت‌های اجتماعی، فیزیکی، ادراکی و شناختی کودک بستگی دارد.
- ✓ برخی انواع ارتباط بیانی به شرح زیر است:
- ✓ رفتارهای چالش‌انگیز
- ✓ لمس اشیاء و یا اشخاص
- ✓ ایما و اشاره‌ها
- ✓ تصاویر
- ✓ گفتار
- ✓ زبان اشاره
- ✓ واژه‌های نوشتاری
- ✓ نمادها/ تصاویر/ عکس‌های عینی
- ✓ آواسازی‌ها

انتخاب یکی از انواع ارتباط
برای استفاده به مهارت‌های اجتماعی،
فیزیکی، ادراکی و شناختی
کودک بستگی دارد

پنج ویژگی مهم ارتباط دریافتی و بیانی

- کودکان عادی و کودکان دارای ناتوانی‌ها معمولاً انواع متفاوتی از ارتباط دریافتی را درک می‌کنند پیش از اینکه قادر باشند تا این انواع را برای بیان استفاده کنند. برخی کودکان عادی نیاز به شنیدن یک کلمه برای هزار دفعه دارند پیش از اینکه قادر باشند آنرا به طور درست به کار ببرند. کودکان نایبنا- ناشنوا باید ایما و اشاره، اشیاء و واژه‌ها را بارها و بارها بشنوند، ببینند یا احساس کنند پیش از اینکه بتوانند از آنها به طور بیانی استفاده کنند.
- برخی انواع ارتباط دریافتی به شرح زیر است:
- ✓ نشانه‌های بساویی
  - ✓ نشانه‌های وابسته به شیء
  - ✓ ایما و اشاره‌ها^۱
  - ✓ نمادهای عینی
- پنج ویژگی مهم ارتباط دریافتی و بیانی عبارت است از: شکل، کارکرد/نیت، محتوا، مخاطبان و محیط فیزیکی. سیستم ارتباطی هر فرد از این پنج ویژگی تشکیل می‌شود. (مک‌لین و اسنایدر - مک‌لین^۳ بسال ۱۹۷۸)
- شکل: شیوه‌هایی که ارتباط را دریافت کرده و می‌فرستیم شکل ارتباط می‌گویند. تمامی کودکان پیش از اینکه از گفتار، زبان اشاره یا دیگر شکل‌های انتزاعی (نمادین) ارتباط استفاده کنند، شکل مجسم و ساده‌ی ارتباط را به کار می‌گیرند. کودکان کم سن و سال ناشنوا- نایبنا ممکن است به شکل‌های سازگار شده‌ی ارتباط دریافتی نیاز داشته باشند تا بدانند که چه چیزی برای آنها در حال رخ دادن است. شکل غیرنمادین ارتباط شامل واکساز، حرکت بدن، استفاده از اشیاء، و

ارتباط صورت می‌گیرد، اشاره می‌کند. محیط‌های اصلی کودکان، خانه، مدرسه و جامعه‌شان است. هر کودکی در این محیط‌ها دارای محیط‌های گوناگونی (مانند اتاق نشیمن، آشپزخانه، زمین بازی و تئاتر و سینما) است. این مهم است که کودکان به محیط‌های بسیاری دسترسی داشته باشند تا یاد بگیرند که چگونه در این محیط‌ها ارتباط برقرار کنند و قادر به تعمیم در آن محیط‌ها باشند. همیشه باید نیازهای شنوایی و بینایی کودک زمانیکه در محیط‌های متفاوت ارتباط برقرار می‌کند در نظر گرفته شود.

راهبردهای عمومی برای آموزش ارتباط

این راه‌هایی هستند که آموزش ارتباط را در ما تشویق کرده و مستقیماً آموزش می‌دهند. راهبردها به دو دسته‌ی عمومی و اختصاصی دسته‌بندی می‌شوند. راهبردهای عمومی عبارتند از:

۱. تعامل اجتماعی با دیگران به عنوان اساس آموزش و یادگیری: تعاملات اجتماعی بخشی از فعالیت‌های عملی و کارهای روزمره مراقبت در خانه و احتمالاً مراکز مراقبت روزانه هستند. کودکان نابینا-ناشنوا باید یاد بگیرند تا از طریق اینگونه تعاملات اجتماعی مهم ارتباط برقرار کنند. راهبردهای متناسب برای این گروه ممکن است بیشتر تعاملات حرکتی و لمسی و ارجاعات به اشیاء باشد.

۲. آموزش مهارت‌های شناختی مهم به همراه ارتباط: تقلید، ردگیری، مکان‌یابی، تمایز، آگاهی حسی، شناخت رنگ‌ها، اندازه‌ها، شمارش و... شناخت اشیاء، افراد، چگونگی عمل افراد روی اشیاء و چگونه اشیاء با یکدیگر کار می‌کنند اطلاعات مهمی برای کودکی است که در حال گسترش مهارت‌های زبانی است.

ایما و اشاره است. شکل نمادین شامل علائم دستی، گفتار یا استفاده از نمادها در افزاره‌های الکترونیکی جایگزین است. بیشتر کودکان از شکل ابتدایی ارتباط دریافتی و بیانی (گفتار) استفاده می‌کنند. کودکان نابینا-ناشنوا ممکن است از یک شکل برای ارتباط بیانی (ایما و اشاره، حرکت بدن و غیره) و نوع متفاوتی را برای ارتباط دریافتی (اشیاء، تصاویر و غیره) استفاده کنند.

کارکرد/ نیت: کارکرد ارتباط به نیت گوینده‌ی ارتباط اشاره می‌کند. کارکرد دلیل ارتباط را شرح می‌دهد. کودکان نوعاً بیان کارکردهای ساده‌تر (اساسی) را پیش از استفاده از کارکردهای پیچیده‌تر می‌آموزند. برخی از کاردها/ نیات اصلی ارتباط عبارتند از: اعتراض کردن، به دست آوردن، جلب توجه کردن، درخواست چیزی یا کسی را کردن، نظر دادن، پیشنهاد کردن و پرسیدن. برخی کارکردهای پیچیده‌تر دیگر عبارتند از: شوخی کردن، دروغ گفتن و مجبور کردن.

محتوا: هر شکل و کارکردی مورد استفاده شود چیزی را ارتباط می‌دهد. این "چیزی" که ارتباط می‌یابد افراد، موقعیت‌ها، فعالیت‌ها، اشیاء و احساساتی که در زندگی کودک است را در بر می‌گیرد. کودکان پیش از برقراری ارتباط باید افراد، اشیاء و فعالیت‌های متفاوتی را تجربه کنند.

مخاطبان: مراقبان کودکان اولین مخاطبان هستند. تمام افراد در تعامل با کودکان نابینا-ناشنوا باید همان شکل ارتباطی که این کودکان استفاده می‌کنند را درک کرده و استفاده کنند. مخاطبان برای آموزش بسیاری از شکل‌ها و کارکردهای برقراری ارتباط باید بارها و بارها با کودک ارتباط برقرار کنند. خواهر و برادرها و هم‌تاها مخاطبان بسیار مهمی هستند.

محیط فیزیکی: محیط فیزیکی به محلی که تعامل

آنها را کنار هم قرار داد. به کودک کمک کنید تا بفهمد که او می‌تواند به شیوه‌های مختلف و از راه استفاده از ابزار به جهان مادی دسترسی پیدا کند.

✓ زمانی که از علائم، ایما و اشاره یا تصاویر استفاده می‌کنید مطمئن شوید که از علائم صرفاً به عنوان برچسب استفاده نمی‌کنید. اطمینان حاصل کنید که از آنها به عنوان شرح یا درخواست استفاده شود تا دریابید که آیا کودک آنها را می‌فهمد یا نه. پیش از اینکه از کودک انتظار داشته باشید تا واژه‌ها را تقلید کرده یا از آنها استفاده کند روی درک کودک از کلمات کار کنید.

✓ اگر کودک بینایی کافی دارد، مطمئن شوید که با هم روی تقلید کار می‌کنید. تقلید، مهارت شناختی مهمی برای آموزش بسیاری از مهارت‌های دیگر شامل ارتباط و زبان است.

نشانه‌های دریافتی لامسه‌ای^۴

نشانه‌های لامسه‌ای (یا بساواایی) لمس محکم بدن کودک است که دارای معنی می‌شوند. والدین معمولاً تعدادی نشانه‌ی بساواایی طبیعی را به کار می‌برند اما نسبت به آن‌ها آگاه نیستند. نشانه‌های بساواایی برای «بالا» یا «دارم تو را عوض می‌کنم» مثال‌هایی از اینگونه هستند. اگر برخی از کودکان دارای حساسیت بساواایی محدودی هستند، نشانه‌های حرکتی می‌تواند جای نشانه‌های بساواایی را بگیرند. حرکت بازوان کودک به طرف بالا توسط والدین بدین معنی که «من تو را بلند می‌کنم» مثالی از این مورد است. این مهم است که کاردرمان ضرورت استفاده و چگونگی به کارگیری نشانه‌های بساواایی را مشخص کند.

نشانه‌های بساواایی به ویژه در مورد کودک ناشنوا یا

۳. استفاده از فعالیت‌های عملی و روزمره برای آموزش فعالیت‌های عملی و کارهای روزمره مراقبتی فرصت‌های خوبی برای آموزش ارتباط هستند. فعالیت یا کارهای روزمره باید برانگیزاننده بوده و زیاد رخ دهند.

۴. بازشناسی و استفاده از زبان/ارتباط دریافتی برای آموزش زبان/ارتباط بیانی کودک پیش از اینکه استفاده‌ی بیان علائم به او آموزش داده شود باید درک معنی تعدادی از علائم را نشان دهد.

۵. افزایش میزان ارتباط کودک با فراهم کردن فرصت‌های بیشتر برای ارتباط و پاسخگویی

هر چه بیشتر به کودکان فرصت ارتباط در هر سطحی داده شود، بطور مؤثرتری قادرند که ارتباط برقرار کنند. کودکانی که به تلاش آنها برای برقراری ارتباط پاسخ داده می‌شود، پیوسته و غالباً به میزان بالاتری ارتباط برقرار می‌کنند.

۶. دستکاری محیط

ممکن است اشیاء دور از دسترس یا پشت موانع شیشه‌ای قرار داده شود تا کودک نیاز به برقراری ارتباط داشته باشد.

۷. فردی کردن آموزش و یادگیری برای کودک

نکات مهم برای یادآوری :

✓ با کودک خود زیاد تعامل داشته باشید حتی اگر به نظر برسد می‌خواهد تنها باشد. به هدایت کودک ادامه دهید. تعاملات نزدیکی داشته باشید. اجازه دهید کودک بفهمد چه موقع آنجا هستید و چه موقع آنجا را ترک می‌کنید.

✓ روی تقلید کار کنید. به کودک کمک کنید تا با اشیاء متنوع اثر متقابل داشته باشد. به او نشان دهید که اشیاء از کجا می‌آیند، کجا می‌روند و چگونه می‌توان

۴. به کودک اجازه می‌دهد بداند به کجا می‌رود.
 ۵. به کودک اجازه می‌دهد بداند او فعالیتی را به پایان رسانده است.
 ۶. پرسیدن
 در ابتدا، صرفاً تعدادی از نشانه‌های بساوایی باید ارائه شوند. زمانی که کودک انتظار و یا درک تعدادی از نشانه‌ها را نشان می‌دهد، نشانه‌های بیشتری را می‌توان اضافه کرد. نشانه‌های نخستین باید در قسمت‌های متفاوت بدن کودک باشند تا او با دو نشانه‌ای که روی بازویش ایجاد می‌شود گیج نشود. نشانه‌های بساوایی (و دیگر نشانه‌های دریافتی) باید غالباً و مستقیماً همراه با فعالیت یا کار روزمره همراه و استفاده شود. به علاوه، نشانه‌های بساوایی اگر به کودک در یادگیری کمک کنند، ممکن است با نشانه‌های وابسته به شیء یا بعداً با نشانه‌های ایمايي همراه شوند.

تعاملات اجتماعی بخشی از فعالیت‌های عملی و کارهای روزمره مراقبت در خانه و اجتماعاً مراکز مراقبت روزانه هستند

کودکان بزرگتر: بایست، از صندلی بلند شو، به من بده، نه، منتظر بمان، متوقف کن، بله، خوب، جستجو کن. نشانه‌های بساوایی بنا به دلایلی مهم هستند. اول آنکه نشانه‌های بساوایی (مثل سایر نشانه‌ها) به کودک اجازه می‌دهد تا بداند که شخصی آنجاست تا با او تعامل داشته باشد. بنابراین آنها می‌توانند پاسخ‌های تکان دهنده (شوکه کننده) را کاهش دهند. دوم نشانه‌های بساوایی اطلاعاتی را درباره اینکه چه اتفاقی در شرف وقوع است یا کودک به کجا می‌رود، فراهم می‌کنند. سوم نشانه‌های بساوایی به کودک کمک می‌کنند تا بداند او فرصتی برای استفاده از ارتباط بیانی دارد و به ویژه اینکه نشانه‌های بساوایی مانند سایر نشانه‌های دریافتی ممکن است برای نشان دادن موارد زیر استفاده شوند:

- نکات مهم برای یادآوری:**
- ✓ تداوم - هر کس باید نشانه بساوایی یکسانی را به غیر از اسم خود به کار گیرد.
  - ✓ تکرار - نشانه‌های بساوایی یکسان باید هر روز به کرات استفاده شود.
  - ✓ زمان انتظار - مطمئن شوید که کودک را زیر نظر دارید و برای چند نوع پاسخ منتظرید.
  - ✓ کارهای روزمره - نشانه‌های بساوایی باید در چارچوب فعالیت‌ها و کارهای روزمره‌ی مهم استفاده شوند.

نشانه‌های دریافتی وابسته به شیء^۵

نشانه‌های وابسته به شیء، اشیای واقعی، اشیای وابسته به هم یا اشیای کوچک هستند. این اشیاء به منظور فراهم

۱. جلب توجه کودک
۲. به کودک اجازه می‌دهد بداند چه کسی با او ارتباط برقرار می‌کند.
۳. به کودک اجازه می‌دهد بداند چه عملی در شرف وقوع است.

نشانه‌ی پایان یافتن، کارت حضور و غیاب به نشانه‌ی کار، نگهدارشتن میج به نشانه‌ی به خرید رفتن، پیشانی‌بند یا سوت به نشانه‌ی رفتن به سالن ورزشی، موشی یا گیره‌ی کاغذ به نشانه‌ی کتابخانه یا اتاق رایانه، اشیائی که ترتیب و توالی برخی یا همه‌ی فعالیت‌های روزانه را نشان می‌دهند به عنوان جدول زمانبندی شده یا تقویم.

نشانه‌های وابسته به شیء ثابت هستند و به عنوان یادآور (کودک کجا می‌رود و یا چه انتظاری وجود دارد) عمل می‌کنند. برای کودکی که حس بینایی و شنوایی خیلی کمی دارد و یا فاقد این دو حس است نشانه‌های وابسته به شیء ممکن است به عنوان راهنمای مجسم آغازین عمل کنند. نشانه‌ها ممکن است در ابتدا به عنوان یک نوع ارتباط دریافتی استفاده شوند (الف) "شما اکنون به سالن ورزش می‌روید" (ب) "به سالن ورزش برو". بعداً آنها ممکن است به عنوان یک نوع ارتباط بیانی استفاده شوند (ج) "کجا می‌خواهید بروید؟".

اشیای بسیار کوچک نباید برای کودکی که بینایی کمی دارد استفاده شوند. اشیاء ملموسی که بخش مهمی از یک فعالیت هستند می‌توانند برای کودکان دارای آسیب شدید مغزی استفاده شوند.

زمانی که کودکی نشان می‌دهد دو نشانه وابسته به شیء یا تعداد بیشتری از آنها را می‌فهمد کودک ممکن است شروع به استفاده از نشانه‌ها کند تا ترتیب و توالی فعالیت‌های روزانه را در یک نظام مدیریتی زمان نشان دهد.

نکات مهم برای یادآوری :

✓ خانواده‌ها باید تعیین کنند که برای فعالیت‌های خانوادگی کدامیک از نشانه‌های وابسته به شیء، مهمتر هستند.

آوردن اطلاعات یا درونداد عمداً به کودک داده می‌شوند تا نگه دارد. این اشیاء با شخص، فعالیت‌ها یا کار روزمره همراه می‌شود تا معرف یا برجسب فعالیت باشند (ون دی جک^۶ بسال ۱۹۸۶). اشیائی که برای استفاده یا بازی به کودک داده می‌شوند نشانه‌های وابسته به شیء نیستند. نشانه وابسته به شیء باید آشکارا نیت مخاطب را برای معرفی، برجسب زدن، تهیه‌ی اطلاعات یا ارائه دستور اعلام کند. به عبارت دیگر آنها هدف تعامل ارتباطی از مخاطب اعلام می‌کنند.

مخاطبان ممکن است از یک شیء یا وسیله‌ی شخصی مثل انگشتر، گوشواره، ریش، ساعت و غیره برای شناسایی خود استفاده کنند. آنها باید جسمی را انتخاب کنند که تمام اوقات با آنهاست تا نمایشگر نام آنها برای کودک باشد. آنها باید در زمان وادار کردن کودک به لمس نشانه‌ی شخصی وابسته به شیء به طور شفاهی خود را معرفی کنند.

نشانه‌های وابسته به شیء می‌تواند برای کودکان کم سن و سال و کودکان بزرگتر استفاده شود. مثالها شامل موارد زیر است:

برای کودکان کم سن و سال: قاشق به نشانه‌ی خوردن، خیس کردن به نشانه‌ی عوض کردن، لیف به نشانه‌ی حمام کردن، کلید به نشانه‌ی سواری با ماشین، لوله‌ی حباب‌دار به نشانه‌ی حباب، گذاشتن شیء در یک جعبه خالی به نشانه‌ی پایان یافتن، تکه‌ای موکت به نشانه‌ی قرار گرفتن روی کف زمین، قطعه‌ای زنجیر به نشانه‌ی تاب بازی.

برای کودکان بزرگتر: نشانه‌ی اسم^۷، جعبه‌ی حبوبات به نشانه‌ی صبحانه، فیش ناهار به نشانه‌ی ناهار خوردن در مدرسه، قاشق به نشانه‌ی خوردن، کوله‌پشتی به نشانه‌ی مدرسه یا خانه، کلید به نشانه‌ی سواری با ماشین، جعبه به

✓ در ابتدا سعی کنید نشانه‌های وابسته به شیء یکسان یا مشابهی را در مدرسه و خانه استفاده کنید.

ایما و اشاره‌ی دریافتی

ایما و اشاره‌ی دریافتی^۴ حرکاتی است که در خواست، فرمان یا ارائه‌ی اطلاعاتی را بیان می‌کند. کودک آنها را به عنوان درونداد دریافت می‌کند. ایماها از ساده تا پیچیده‌تر طبقه‌بندی می‌شود. کودک معمولاً ایما و اشاره را از راه حس بینایی دریافت می‌کند. هر چند کودک نابینا یا دارای دید کم می‌تواند ایما و اشاره‌ی ارائه شده از راه بساویی را درک کند. همچنین برای کودکانی که باقی‌مانده‌ی شنوایی دارند ممکن است ایما و اشاره‌ی همراه با گفتار استفاده شود.

ایما و اشاره‌ی ساده: ایما و اشاره‌ی ساده راه‌ها یا شکل‌هایی هستند که به وسیله‌ی آنها خردسالان ممکن است ارتباط را پیش از اینکه کلمه‌ها را بفهمند درک کنند. کودکان همان گونه که اولین کلمه‌ها را یاد می‌گیرند به استفاده از ایما و اشاره ادامه می‌دهند. بنابراین، ایما و اشاره‌ی ساده، نماد نیستند بلکه شکل‌های غیرنمادین ارتباط می‌باشند. ایما و اشاره‌ی ساده ممکن است با انواع دریافتی یا بیانی استفاده شود و برای مقاصد و اعمال متفاوتی به کار رود. برای مثال، ایماها می‌توانند برای راهنمایی، ارائه‌ی اطلاعات، تحسین، اعتراض / طرد، جلب توجه دیگران استفاده شوند. نمونه‌هایی از ایما و اشاره‌ی ساده عبارت است از:

دراز کردن دست برای بیان «به من بده»، پیشنهاد کردن با دراز کردن اشیاء، مال من است، تمام شد، بالا، خواستن، نه، خداحافظ، بله، بیا اینجا، نشستن، خوردن، نوشیدن

ایما و اشاره‌ی پیچیده: اگر کودک بتواند ایماهای پیچیده‌تر را بفهمد، ممکن است نتواند برخی اشاره‌های نقشی^۵ را بفهمد. اشاره‌های نقشی نسبت به ایما و اشاره‌ی ساده انتزاعی‌تر هستند. هم چنان که آنها انتزاعی‌تر می‌شوند شکل آنها نمادین‌تر می‌شوند و معنایشان برای قضاوت سخت‌تر می‌شود. برخی از ایما و اشاره‌های پیچیده ممکن است خاص یک فرهنگ بوده و واقعاً نمادین باشند. نمونه‌هایی از ایما و اشاره پیچیده عبارت است از:

هل دادن ماشین چمن زنی، چکش، اتوبوس، پیچاندن پیچ، پخت و پز، جستجو کردن، متوقف کردن، آب دادن به چمن، ژیمناستیک.

درست همانند سایر روش‌های ارتباط دریافتی باید به کودک فرصتی برای پاسخ داد تا نشان دهد که معنی «به من بده»، «خداحافظ» و «به من نشان بده» را درک می‌کند. کودک شروع به یادگیری معنی ایما و اشاره به عنوان بخشی از فعالیت یا کار روزمره می‌کند. در ابتدا ایما و اشاره باید برای شیء یا فعالیتی به کار رود که برای کودک ترغیب کننده باشد.

کودک می‌تواند یاد بگیرد که ایماها را برای معانی پیچیده‌تر به کار برد. برای مثال، اشاره کردن و تکان دادن سر به علامت نه ممکن است به این معنی باشد که «من نمی‌خواهم به آنجا بروم». کودک معمولاً همان گونه که یاد می‌گیرد که چگونه کلمه‌های متفاوت با هم در یک عبارت می‌آیند کلمه‌ای را با ایما و اشاره همراه می‌کند.

تکات مهم برای یادآوری:

✓ کودک باید تجربه‌ی درک ایما و اشاره دریافتی را پیش از علائم داشته باشد.

✓ کودک در مدرسه و جامعه دخالت داشته باشد.
 اغلب رفتارهای چالش‌انگیز در خدمت عملکرد کودک موجب هستند. هدف از توجه به رفتارهای چالشی فقط حذف کردن رفتار نیست بلکه کشف عملی است که باعث رفتار می‌شود. کودک ممکن است توجه را جلب کند، غذا را به دست آورد یا از کار نامطلوب در نتیجه فریاد زدن، کتک زدن یا پرتاب اشیاء آسوده شود. هدف آموزش رفتار مثبت‌تری است که همان عمل را موجب می‌شود.

برخی دلایلی که نشان دهنده علت رفتار چالش‌انگیز در کودک است شامل موارد زیر می‌شود:

✓ پرهیز از انجام یک تکلیف

✓ جلب توجه کردن

✓ درخواست چیزی

✓ فرار کردن از فعالیت/شخص/یا وضعیتی

✓ دریافت تحریک حسی

✓ یا ترکیبی از این دلایل

ارزیابی عملکرد (انیل^۱ و همکاران بسال ۱۹۹۰) شیوه‌ی جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات است. ارزیابی عملکردی می‌تواند کمک کند تا دلایل ممکن برای وقوع رفتارهای خاص را تعیین کرد. گروه آموزشی کودک و خانواده باید با یکدیگر کار کنند تا اطلاعات را جمع‌آوری و برنامه را اجرا کنند.

مراحل اساسی برای ارزیابی عملکردی به شرح زیر است:

۱. شرح دادن رفتار چالشی

۲. مشخص کردن اینکه چه موقع و کجا رفتار غالباً رخ می‌دهد.

۳. مشخص کردن اینکه پیش و پس از وقوع رفتار چه اتفاقی سریعاً می‌افتد.

✓ هر کس باید ایما و اشاره را برای کمک به درک کودکان به کار ببرد.

✓ والدین باید به تعیین ایما و اشاره‌های مهم مورد استفاده در خانه و فعالیت‌های خانوادگی کمک کنند. پرداختن به رفتارهای چالش‌انگیز

کودکانی که شیوه‌ای رسمی ندارند تا به دیگران اجازه دهند منظور آنها را درک کنند اغلب از رفتار به عنوان شکلی از ارتباط بیانی استفاده می‌کنند. گریه کردن، گاز گرفتن، سیلی زدن و پرتاب اشیاء رفتارهای چالش‌برانگیز هستند. در بعضی موارد، این‌گونه رفتارها ممکن است به ناتوانی کودک یا استفاده از دارو مربوط شود. با وجود این، چنین رفتارهایی اغلب تنها راهی است که کودک به دیگران اجازه می‌دهد تا بدانند که او خسته، عصبانی و گرسنه است یا درد دارد. کودک ممکن است این رفتارها را به عنوان شیوه‌ی بسیار مؤثری برای برقراری ارتباط در نظر بگیرد.

مهم است که به رفتارهای چالش‌انگیز توجه شود زیرا می‌توانند از لحاظ بدنی و هیجانی برای کودک و اطرافیان او زیان‌بار باشند. رفتار چالش‌انگیز همچنین می‌تواند در یادگیری، تعاملات اجتماعی و حضور

۴. تعیین اینکه رفتار برای کودک چه منافع احتمالی دارد.

وقتی درباره‌ی اینکه کودک چگونه تلاش می‌کند تا از راه رفتارش ارتباط برقرار کند، ایده‌ای دارید زمان آموزش رفتار مناسب‌تر است تا همان هدف تحقق یابد. به خاطر بسپارید که پیچیدگی فیزیکی ارتباط جدید باید شبیه به رفتار چالشی باشد (کرر و دوراند^{۱۱} به سال ۱۹۸۵).

همچنین پاسخ‌دهی به رفتار جدید باید سریعتر و قویتر از واکنشی باشد که به رفتار چالشی داده می‌شود. کلید موفقیت این است که تمامی مخاطبان پیوسته به شکل‌های جدید ارتباط و نه به شکل‌های قدیمی پاسخ دهند.

راهبردهای اصلی برای اجرای برنامه‌ی برقراری ارتباط به شرح زیر است:

۱. اولویت‌های کودک و سبک برقراری ارتباط را شرح دهید.
۲. وسایل و لوازم در محیط که ممکن است تأثیر نامطلوبی بر رفتار کودک داشته باشند شناسایی کرده و تغییر دهید. بکوشید محیط را برای موفقیت تنظیم کنید.
۳. روی شکل ارتباط که کودک بتواند برای جایگزینی رفتار استفاده کند (کارت تصویری، اشاره کردن، علامت، کلیدی که می‌گویند «لطفاً تشریف بیاورید») تصمیم‌گیری کنید.
۴. این شکل جدید ارتباط را به کودک معرفی کنید و نشان دهید به همان عملی منجر می‌شود که رفتار با واکنش سریع نشان می‌دهد.
۵. با گروه آموزش دهندگان و اعضای خانواده کار کنید تا برنامه را در هر محیط به صورت یکپارچه حفظ نمایند. به وقت نیاز تغییراتی ایجاد کنید.

نکات مهم برای یادآوری :

- ✓ رفتار کودک ممکن است دال بر این باشد که کاری که او انجام می‌دهد به پایان رسیده، خسته کننده است یا عملی نمی‌باشد.
- ✓ کارهای روزمره را در طول روز می‌توان طوری ترتیب داد تا به دنبال یک فعالیت توضیح داده نشده فعالیت مطلوب قرار گیرد. زمانی که کودک شروع به درک ترتیب و توالی کارهای روزمره می‌کند، فعالیتی را که دوست ندارد به احتمال بیشتری تحمل می‌کند زیرا او می‌فهمد که آن فعالیت پایانی دارد و فعالیت بهتری دنبال آن است.

استفاده از لامسه به عنوان ارتباط بیانی

لمس کردن افراد دیگر یا اشیاء نوعی ارتباط بیانی است و مثالی از یک نوع ارتباط غیرنمادین می‌باشد. معمولاً هر کودکی به شیوه‌ای می‌تواند لمس کند. رفتن به سراغ کسی برای لمس کردن نشان می‌دهد که کودک به طرف مردم جلب می‌شود. بنابراین، لمس کردن در مقایسه با آواسازی یا استفاده از حرکات بدن ممکن است شکل عمدی‌تری از ارتباط باشد شماری از رفتارها وجود دارد که می‌توان آنها را تحت این نوع آورد:

- ✓ لمس کردن یا ضربه زدن به افراد
  - ✓ لمس کردن شیء
  - ✓ دستکاری شیء مثل به صدا در آوردن فنجان برای «نوشتن»
  - ✓ بازی کردن با دست شخصی
  - ✓ لمس کردن شخصی و شیء
- استفاده از لامسه برای برقراری ارتباط بیانی هنوز هم یکی از مراحل اولیه‌ی گسترش ارتباط است. کودک یاد

می‌گیرد که باید مستقیماً روی افراد اثر بگذارد.

اینکار تا حدی ناخوانده (مزاحم) است.

✓ کودک می‌تواند شماری از کارها یا اهداف متفاوت را برای برقراری ارتباط لمس کند. برای مثال، کودک ممکن است هل بدهد تا طرد را نشان دهد. کودک ممکن است به پدر ضربه‌ای آهسته بزند تا نشان دهد که «اینجا را نگاه کن». لمس کردن قاشق می‌تواند بدین معنی باشد که کودک لقمه‌ی دیگری می‌خواهد.

✓ لمس کردن فرد و سپس شیء یا لمس شیء و سپس فرد مشکل‌تر از لمس فقط فرد یا شیء است.

✓ استفاده از لامسه به عنوان شکل بیانی ارتباط برای کودکانی که محدودیتی در توانایی حرکتی و یا شناختی دارند مهم‌تر است زیرا ممکن است آنها به جای به کارگیری زبان اشاره نیاز به استفاده از لامسه داشته باشند.

به منظور نشان دادن ارتباط عمدی، کودک باید به شیوه‌ای خود را با شنونده سازگار کند. این موقعیت آگاهی می‌تواند شامل نگاه خیره، چرخیدن به اطراف، و لمس کردن باشد. برای کودک نابینا شکل لمس کردن بسیار مهم است، همچنین به عنوان شکل پیوند انسانی اهمیت دارد و بنابراین مفهوم برقراری ارتباط بین دو نفر را تقویت می‌کند.

کودکانی که شیوه‌ای رسمی ندارند تا به دیگران اجازه دهند منظور آنها را درک کنند (غلب از رفتار به عنوان شکلی از ارتباط بیانی استفاده می‌کنند کریه کردن، گاز گرفتن، سیلی زدن و پرتاب اشیاء رفتارهای پالشی برانگیز هستند)

ایما و اشاره‌ی بیانی

ایما و اشاره‌ی بیانی^{۱۲}، استفاده عمدی از حرکات دست و پا یا بدن به عنوان وسیله‌ای برای بیان درخواست یا تأکید اظهار نظر یا بحث می‌باشد. ایما و اشاره‌ی بیانی، شکل‌های غیرنمادین ارتباط هستند. آنها با معنی مشترک بین گوینده و شنونده ارتباط برقرار می‌کنند. ایما و اشاره‌ها نسبت به واکنش‌های حرکات ساده‌ی بدن یا لمس کردن شکل‌های مهم‌تر هستند. شماری از انواع متفاوتی از ایما و اشاره وجود دارد. تعدادی از آنها ممکن است عمومی باشند و برای بیان بسیاری از پیام‌ها استفاده شوند. ایما و اشاره‌های عمومی شامل دراز کردن اشیاء، تکان دادن سر به علامت «نه»، اشاره کردن، تکان دادن سر به علامت «بله» است. ایما و اشاره‌های دیگر ممکن است تصویری از شیء خاص یا عمل یک شیء مثل «ریختن» باشند. هر دو گروه ایما و اشاره

برای کودکانی که برای برقراری ارتباط بدنشان را حرکت می‌دهند یا واکنش‌آموزگاران و والدین می‌توانند به آنها نشان دهند که لازم است شنونده را لمس کنند. بنابراین، کودک یاد می‌گیرد که باید بیشتر فعالیت کند تا آنچه را می‌خواهد به دست آورد. کودکانی که توانایی حرکتی را برای لمس کردن با دست‌هایشان ندارند ممکن است سرشان را کمی بگردانند تا شیء مورد درخواست یا دست بزرگسالی را که کنار صورتشان نگاه داشته‌اند لمس کنند.

تکات مهم برای یادآوری :

✓ در ابتدا فرد بزرگسال می‌تواند دستش را نزدیک کودک قرار دهد تا کودک بتواند «به طور اتفاقی» او را لمس کند. اگر ممکن باشد سعی کنید که دست کودک را نگیرد تا به او برای لمس کردن کمک کنید زیرا

ممکن است از ساده تا پیچیده تر طبقه بندی شود. ایما و اشاره باید افزایش یابد نه اینکه کاهش پیدا کند. کودک باید سطح مشخص توانایی حرکتی را به منظور استفاده از ایما و اشاره به عنوان انواع ارتباط بیانی دارا باشد. ✓ یک نظام ارتباط نمادین نباید جایگزین ایما و اشاره شود بلکه ایما و اشاره باید اطلاعات را به پیام نمادین اضافه کند.

نکات مهم برای یادآوری : ✓ زمانی که کودک علامت یا کلمه‌ی خاصی برای اشاره به شخص، مکان، عمل یا شیء ندارد حتی اگر از نظام نمادین ارتباط استفاده می کند، ایما و اشاره‌ها نوع نمادین ارتباط را یاد می گیرد استفاده او از

زیرنویس ها:

1. expressive communication
2. receptive communication
3. Mclean & snyder - mclean.
4. Receptive Touch Cues
5. Receptive Objective Cues
6. Van Dijk
7. Name Cue
8. Receptive Gestures
9. Iconic
10. O'Neill
11. Carr & Durand
12. Expressive Gestures

